

SELAHADDİN ADİL

Dr. Öğr. Üyesi Murat KÜTÜKÇÜ

19 Ocak 1882 (6 Ocak 1297) tarihinde İstanbul'da doğan Selahaddin Adil'in annesi Van Defterdarı Abdülkerim Efendi'nin kızı Sadberk Hanım, babası Deniz Donatım Ambarları Müdürü Halit Efendi'nin oğlu Amiral Adil Bey'dir. Tek kardeşi ağabeyi Muzaffer Adil'dir.

Mekteb-i İrfânî ve Numûne-i Terakkî'nin eğitimlerinin akabinde babası; çocuklarının asker olmasını istemiş, ağabeyi Muzaffer Adil'i Deniz Lisesi'ne, Selahaddin Adil'i de Soğuk Çeşme Askerî Rüştiyesi'ne (Ortaokuluna) kaydettirmiştir. Mühendis-hâne-i Berrî-i Hümayun'dan (Kara Mühendis Okulu, Topçu Harp Okulu olarak da geçmektedir.) başarıyla mezun olan Selahaddin Adil, 17 Ocak 1900'da teğmen olmuş, Pangaltı Harp Okulu'na (akademisine) 55'inci Dönem olarak başlamıştır. Enver Paşa, Hafız Hakkı, Kâzım (Sevüktekin) ve Fahreddin (Altay) aynı dönem birlikte okuduğu kurmay adayı arkadaşlarından bazılarıdır. Selahaddin Adil, 1316 b.Seyyar Top.229 sicili ile 2 Şubat 1901'de üsteğmen olmuş, 5 Aralık 1902'de Pangaltı Harp Okulu'nu bitirmiş ve 6 Aralık 1902 tarihinde yüzbaşı olmuştur.

Suriye 5'inci Ordu 26'ncı Topçu Alayı 3'üncü Bölük (Batarya) Komutanlığı, Hicaz Demiryolu Hayfa Şubesi, Makedonya 3'üncü Ordu Eşkîyâ Takip Müfettişliği görevleriyle Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerindeki hadiseleri genç rütbelerinde görmüştür.

Selahaddin Adil, İstanbul Harp Okulu "Ordu ve Teşkilat" dersi öğretmen yardımcılığına atanmış, burada İttihat ve Terakkî anlayışını benimseyerek çevresindekilere bu fikri aşılamaaya çalışmıştır. 31 Mart Vakası'nda Hareket Ordusu'na gönüllü katı-

lıp isyanı bastıran öncü birlik komutanları arasında yerini almıştır. 4 Kasım 1908'de binbaşı olan Selahaddin Adil, Cersi Mustafa Paşa'da konuşlu Atık 2'nci Ordu 13'üncü Alay 3'üncü Tabur Komutanlığına atanmış, kadroları boş olan karargâhı Mustafa Paşa'daki 4'üncü Tümenin Kurmay Başkanlığı ile Bulgaristan Sınır Komiserliği de ikiz görev olarak kendisine geçici olarak verilmiştir. İhtilalin bitip meşrutiyetin ilan edildiğini, ordu mensuplarının siyasetle uğraşmasının tehlikeli olduğunu düşünerek ani bir kararla İttihat ve Terakki Cemiyeti ile bağlantısını koparmıştır.

Padişah II. Abdülhamid'in haledilmesinin hemen sonrasında Yıldız Sarayı korumasında görevlendirilmiş, değerli mücevherlerin nakline nezaret etmiştir. Emsallerine nazaran haksız olarak hızla yükselen subayların rütbelerinin indirilmesine karar vermek için oluşturulan Tenzîl-i Rütbe Komisyonu'nda üye olarak yer almış, müteakiben Romanya'da askerî ataşelik yapmıştır.

Trablusgarp Savaşı patlak verince gönüllü olarak muharebe sahasına katılmış ve cephe düzenleme çalışmalarında bulunmuştur. I. Balkan Savaşı'nda Vardar Ordusu Kurmay Heyeti'nde savaşın cereyanını takip etme fırsatı bularak hataları gözlemlemiş ve Vardar Ordusu'nun iaşe sorununu çözümlemek için çalışmıştır.

Selahaddin Adil, 11 Eylül 1913 tarihinde, 1898 veya 1900 (1314 veya 1316) doğumlu, Dr. Hüseyin İhsan Paşa ile Hatice Hanım'ın kızı Fazile Siret Hanım ile evlenmiştir.

İstanbul Antlaşması gereğince oluşturulan Osmanlı-Bulgar Sınır Düzeltme Komisyonu'nda görev alan Selahaddin Adil, müteakiben Genelkurmay Karargâhında farklı kademelerde görev yapmıştır.

Birinci Dünya Savaşı başladığında seferberlik için yapılan atamalar neticesinde 15 Ağustos 1914

tarihinde Selahaddin Adil'in yeni görevi, Albay Cevat Çobanlı'nın komutanı olduğu Müstahkem Mevki Komutanlığı Kurmay Başkanlığı olmuştur.

Müstahkem Mevki kara bölgesi mevcut silah ve toplara göre düzenlenmiş ayrıca ilgili subaylar, kıyının yüksekliğinden öğleye kadar güneş ışığını almayan Karanlık Liman bölgesinin mayınların kısmen gizli kalmasını sağlayabileceğini değerlendirip, kalan yedek mayınların Erenköy Körfezi'nin Karanlık Liman bölgesine dökülmesine karar vermiş ve mayınlar Nusret gemisinde hazırlanmıştır. Yüzbaşı Hakkı Bey'in idaresindeki Nusret mayın gemisi Boğaz girişine doğru ilerlemiş ve Müstahkem Mevki Torpil (Mayın) Komutanı Yüzbaşı Hafız Nazmi ve arkadaşları tarafından Karanlık Liman ve Morto Limanı önüne, şimdiye kadar düşman zırhlılarının yaklaşarak ateş açtığı bölgelere, kıyıya paralel ayrı iki çizgi halinde mayınlar atmıştır.

İttifak Donanması'nın mayın arama gemileri 17 Mart 1915 tarihinde saat 22.00'den 18 Mart saat 02.00'ye kadar Boğaz'ın Akyarlar'a kadar olan kesiminde mayın aramış, sonuçta bölgenin temiz olduğunu rapor etmiştir.

Cevat Paşa, Gelibolu'ya gelen 3'üncü Kolordu Komutanı Yanyalı Esat Paşa'yla görüşmek, Bolayır istihkâmlarını denetlemek ve Seddülbahir savunma düzenini Mustafa Kemal Bey (Atatürk) ile beraber incelemek maksadıyla Gelibolu'ya hareket etmiş, intikal Millî Savunma Bakanlığına telgrafla bildirilmiştir.

18 Mart sabahı artık savaş başlamış ve emir komuta, Cevad Paşa'nın yokluğunda Selahaddin Adil'e geçmiştir. Cevad Paşa, 18 Mart sabahında Mustafa Kemal Beyle beraber Seddülbahir mıntıkasında bulunan bir piyade alayını teftiş ettiklerini, alayda hiçbir hazırlığa tesadüf etmediklerini, sadece karşılarına çıkan bir Mehmetçik'in "Düşman donan-

ması geliyor!" dediğini ve siperine girdiğini, ufukta düşman donanmasının girişe doğru ilerlediğini gördüklerini ve hemen geri döndüklerini, Maydos'ta Mustafa Kemal'den ayrıldığını, bir motora atlayarak Çanakkale'ye geçtiğini ve doğrudan gözetleme mahalline gittiğini belirtmiştir. Başka bir konuşmasında da, ilk gün Mustafa Kemal'le beraber olduklarını, Mustafa Kemal'in kara tarafına, kendisinin de deniz tarafına bağlı olduğunu, kıtaları teftiş etmek için Seddülbahir'e gittiklerini, yolda kıtaların teftiş için hazırlanmış olmadığını anladıklarını, uzaktaki düşman donanmasının her zamanki gibi olmadığını, savaş kararlılığıyla ilerlemekte olduğunu gördüklerini, geri dönüp Alçıtepe yolunu tuttuklarını, o esnada ilk düşman mermisinin başlarının üstünden geçerek Alçıtepe'ye düştüğünü ifade ederek 18 Mart sabahını tasvir etmiştir. Mustafa Kemal Bey de Cevad Paşa'nın 18 Mart sabahı Gelibolu Yarımadası'nda, Kirte'de bulunan askerî birliklerini ve Seddülbahir sahil mıntikasını kendisi ile birlikte teftişe gittiğini ifade etmiştir.

Müstahkem Mevki Komutanı Cevad Paşa, Karargâha ancak öğleden sonra saat 14.00'te (bazı kaynaklarda 13.00, bazılarında ise 16.30'dur.) ulaşabilmiştir. Bu süre içerisinde tarihî bir zaferle sonuçlanan 18 Mart Çanakkale Boğaz Muharebesi'nin en kritik anlarını Kurmay Binbaşı Selahaddin Adil yönetmiştir.

Çanakkale Kara Muharebelerinde de kritik bölgelerde görevlendirilen Selahaddin Adil, 4'üncü Kolordu 12'nci Tümen 28 Nisan 1915 tarihinden itibaren Albay Fevzi Bey'in yerine Komutan olarak atanmıştır. 12'nci Tümen Komutanı olarak; II. Kirte, III. Kirte, I. Kerevizdere, Zığındere, Arıburnu-Conkbayırı, I. Anafarta ve II. Anafarta Muharebelerine katılmış, tümeniyle kahramanlık timsali olmuştur. Akabinde 13'üncü Tümen Komutanlığına

atanan Selahaddin Adil, tümeniyle Eylül 1915'ten itibaren Çanakkale Cephesi'nden ayrılarak doğuya hareket etmiştir.

Ani bir gelişmeyle 6 Haziran 1916 tarihinden itibaren 11'inci Kolordu Komutanı olarak atanarak doğuda Rus işgaline karşı görevlendirilmiştir. 3'üncü Ordunun üçer tümenli iki kolordu haline dönüştürülmesine karar verilmiş, bütün birlik komutanlarının eski yetki ve ödenekleri saklı kalmak suretiyle bir derece alt birlik komutanı olarak görev yapmaları emredilmiştir. 11'inci Kolordu Komutanı olan Selahaddin Adil'e de 2'nci Kafkas Tümen Komutanlığı görevi söylenmiş, kendisi kabul etmeyeceğini bildirip 3'üncü Ordudan (Doğu cephesinden) ayrılarak İstanbul'a dönmüştür.

Albay Selahaddin Adil, ilk olarak 19 Ekim 1916'da Çanakkale bölgesindeki 19'uncu Kolordu Komutanlığına, bir ay sonra da 18 Kasım 1916 tarihinden itibaren karargâhı İzmir'deki 17'nci Kolordu Komutanlığına görevlendirilmiş, 21 Kasım 1917 tarihinde de Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına atanmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın mağlubiyetle sonuçlanmasıyla 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi hükümleri gereği Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı olarak görev yaptığı esnada, kendisinin de bizzat yer aldığı binlerce şehit verilerek savunulan bölgeleri İngiliz işgal kuvvetlerine teslim etmiştir.

Selahaddin Adil, 30 Aralık 1918'de tekrar 17'nci Kolordu Komutanlığına atanmış, kısa süre sonra bu görevinden ayrılmış, İzmir'in işgaline şahitlik etmiştir.

Selahaddin Adil, Ferit Paşa'nın sadrazamlığı esnasında sekiz ay boşta kalmış, Ali Rıza Paşa hükümetinin Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'nın teklifi ile 5 Kasım 1919'da Harp İmâlâtı Genel Müdürlüğüne atanmış, 22 Nisan 1920 tarihine kadar bu görevine

devam etmiştir. Günümüzde Ankara Tandoğan'da bulunan Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK) içerisinde "Selahattin Adil Paşa Salonu" bulunmaktadır.

İtilaf Kuvvetleri 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmiş, devlet kurumlarını kontrol altına almış, bazı milletvekillerini tutuklamıştır.

Kararsızlık dönemini müteakip Selahaddin Adil, Millî Müdâfaa saflarına katılmaya karar vermiş, Anadolu'ya geçmiştir.

İngiliz ve Fransız işgallerine sahne olmuş güney bölgesinde, 26 Haziran 1920 tarihinde Fırat Nehri'nin batısından Toros dağlarına kadar olan bölgede Adana (Güney) Cephe Komutanlığı oluşturulmuş ve Komutanlığına Kurmay Albay Selahaddin Adil görevlendirilmiştir. Güney Cephe Komutanı olarak özellikle Antep, Maraş, Urfa ve Adana'da az sayıdaki asker ve milis kuvvetiyle düşmana direnmiş ancak personel mevcudu, silah ve mühimmat yetersizliği yanında olumsuz hava şartları nedeniyle kesin sonuç alınamamıştır.

Genelkurmay Başkanlığına Yunanlılara karşı girişilecek savaşta Batı ve Güney cephesinde bulunan kuvvetlerin tek emir komutaya tâbi olması amaçlandığından 2'nci Kolordu Komutanı Selahaddin Adil de birliğiyle beraber Batı Cephesine hareket etmiştir. 2'nci Kolordu 2'nci Grup adını almış, Sakarya Meydan Savaşı'na katılmıştır. Hazırlıksız yakalandığı taarruzda kritik önemdeki Mangal Dağı'nın düşman tarafından ele geçirilmesi sonucu, komuta heyeti tarafından kendisi ile ilgili idam kararı verildiği söylentileri çıkmış, sonrasında görev bölgesi değiştirilmiştir. Selahaddin Adil Sakarya Muharebesi sonrası, 20 Ekim 1921'de generalliğe terfi ettirilmiştir.

1922 yılında orduya ve halka moral vermek amacıyla hazırlanan tabloda Mustafa Kemal Pa-

şa'nın etrafındaki 16 kahraman arasında Selahaddin Adil de yer almıştır.

1922 yılı Mayıs ayında Selahaddin Adil, Millî Savunma Bakanlığı Müsteşarlığına atanmış, kesin taarruz için birliklerin ihtiyacı olan malzemeleri sağlamaya çalışmıştır.

30 Ağustos zaferinden sonra 10 Aralık 1922 itibariyle Selahaddin Adil, Millî Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı görevi yanında ikiz görevlendirmeye İstanbul'daki işgal kuvvetleri komutanlarıyla koordine kurmak ve İstanbul'da iken kaldırılan Savunma Bakanlığı işlerini düzenlemek üzere İstanbul Komutanlığına atanmıştır. Mütareke döneminde işgal kuvvetleri denetimindeki İstanbul'da komutanlık yapmış, düşman birlik komutanlarıyla iyi ilişkiler kurarken milis teşkilatlanmasının faaliyetleri nedeniyle çıkabilecek krizleri önlemeye çalışmıştır.

İşgal Kuvvetleri Komutanlarının İstanbul'dan ayrılmasını müteakip yönetim kademesince yapılan yeni atamasını kabul etmeyerek fikir uyuşmazlığı yaşadığını düşünüp çok sevdiği askerlik mesleğine veda etmiştir.

Askeri hayatında Çanakkale Cephesi'nin, Güney Cephesi'nin, Sakarya Meydan Muharebesi'nin kritik bölgelerinde birliklerine komuta etmiş, Mütareke Dönemi'nde İstanbul Komutanlığı gibi zorlu görevde bulunmuştur.

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlandırılmasıındaki başarıları nedeniyle Selahaddin Adil İstiklal Madalyası almıştır.

Emekli olup ticarete atılmış, ticari hayatı maddi imkânsızlıklarla başlamış, yabancı şirket temsilcilikleri yapmış, azmi ve takipçiliği sonucu zamanla maddi sıkıntılarından kurtulmuştur. Alman uçak şirketlerinin mümessili iken alacağı komisyondan vazgeçmesinin istenmesi üzerine ticaret hayatına son vermiştir.

Sanayiye ilk Türk elektrik kablo fabrikasını kurarak atılmış, maden işletmeciliği yapmıştır. Satranca olan ilgisi nedeniyle günümüzde de varlığını sürdüren İstanbul Satranç Derneği'nin kurucularındandır.

Demokrat Parti'den kendisine yapılan milletvekilliği teklifini kabul ederek 1950 yılı seçimlerinde Ankara milletvekili olarak meclise girmiştir. Özellikle askerî konularda, bütçe görüşmelerinde, Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun görüşmelerinde söz almış, Maden Kanunu teklifi vermiştir. Fikir ayrılığı nedeniyle etkili olmadığını düşünerek süresi dolmadan 22 Haziran 1953 tarihinde milletvekilliğinden istifa etmiştir. Siyasi yaşantısında kendince doğru bildiğini savunarak dönemin bazen kendi iktidarına bile muhalif olan aykırı şahsiyeti olmuştur.

27 Şubat 1961 tarihinde vefat etmiş, devlet töreniyle Ankara Devlet Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Anıtkabir içerisindeki Kurtuluş Savaşı Müzesinde önemli kahramanlar alanında Selahaddin Adil'in büyük boy fotoğrafı yer almaktadır.

Selahaddin Adil, Fazile Siret Hanım'la evlenmiş, ikisi kız biri erkek olmak üzere üç çocukları olmuş, birinci kuşak ailesinden günümüzde hayatlarına devam eden kalmamıştır.

Selahaddin Adil, hayatını anlatan hatıratını yazmış, incelemelerde hatıratın diğer belge ve kaynaklarla uyumluluğu dikkati çekmiştir.

Kaynakça

- “18 Mart 1915, Uzunay Takvimden Bir Yaprak”, Milliyet Gazetesi, 18.03.1963.
17 Mayıs 1950 tarihli Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait Tutanak (Mazbata).
Adil, Selahattin. “İstanbul’un Kurtuluşu”, Yakın Tarihimiz Dergisi (Hatıralar, Vesikalar, Resimlerle; Birinci Meşrutiyetten Zamanımıza Kadar), Sayı 32, Cilt 3, 1962, s.161-162.
Adil, Selahattin. *Çanakkale Cephesinden Mektuplar-Hatıralar*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007.
Adil, Selahattin. *Hayat Mücadeleleri*, İstanbul: Zafer Matbaası, 1982.
Artuç, İbrahim. *Yeniden Doğuş*, Cilt 2, İstanbul: Kastaş Yayınevi, Kasım 2001.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, ATASE Yayını, Yayın 31, Sayı 80, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Ağustos 1981.
Atabey, Figen. “İngiliz Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri’nin Deniz Harekâtı”, Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 16 (Özel Sayı 95’inci Yıl Dönümünde Çanakkale Muharebeleri ve Atatürk), Ağustos 2010; 153-173.
ATASE Arşivi, ATAZB: 29/83/83-1, 29/83/83-1a.
ATASE Arşivi, BDH: 4863/7/20, 4862/3/004, 4862/3/004-01-A.
ATASE Arşivi, İSH: 1545/75/75-1, 182/46/46-1, 2/120/120-1, 3/44/44-1, 623/127/127-1, 1205/41/41-1, 1205/41/41-1-A, 1205/41/41-2, 586/99/99-1, 586/99/99-2.
Atatürk, Mustafa Kemal. *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, Hazırlayan Uluğ İğdemir, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1990.
Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı 1 nci 2 nci ve 3 ncü Yayınların Özetlenmiş Tarihi V. Cilt (Haziran 1914 – 9 Ocak 1916), ATASE Yayını, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1997.
Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı, (Haziran 1914 – 25 Nisan 1915), Cilt V, I. Kitap, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Harp Tarihi Yayını, Ankara: 1993.
Birinci Dünya Savaşı’na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri, Hazırlayanlar Hülya Toker – Nurcan Aslan, ATASE Yayını, Cilt 3, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2009.
BOA Arşivi, İ.DUİT, 158/10, 159/80.
Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, İstanbul: Gelişim Yayınevi, Cilt 1, 1986, s.103.
Çeliker, Fahri. “18 Mart Zaferi”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 11, Cilt IV, Mart 1988; 437-448.
Çobanlı, Cevat. “Çanakkale’de Mehmetçik General Cevat Anlatıyor”, Yakın Tarihimiz Dergisi, Cilt 1, s.77.
Erat, Muhammet. “İzzettin Çalışlar ve Selahattin Adil Bey’lerin Çanakkale Savaşlarındaki Rollerini”, Çanakkale Savaşları Semineri 1, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale: 2004.
Genelkurmay Başkanlığının 18 Ekim 2002 tarihli, ATASE:3050-73-02/1’inci As.Tar.Kur.5 sayılı ve “Mektup” konulu biyografi mektubu.
Görgülü, İsmet. “Çanakkale Zaferi Üzerine Alman İddiaları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 28, Cilt X, Ankara: Mart 1994; 105-136.
İstanbul Sarıyer Nüfus Müdürlüğü 2 Aralık 2010 tarihli Nüfus Kayıt Örneği.
İstanbul Türk Satranç Kulübünün 5.6.943 tarihli, 4 Kayıt Numaralı Üyelik Belgesi.
Kandemir, *18 Mart-İki Eski Kumandan (Cevat Paşa ve Selahaddin Adil Paşa) O Günün Hatıralarını Anlatıyor*, Cumhuriyet, 18 Mart 1937.
Karakaya, Tuba. “Çanakkale Muharebeleri”, Askeri Tarih Bülteni, ATASE Yayını, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Yayın 19, Sayı 36, Şubat 1994.
Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, Ankara: TTK. Yayını, Cilt IX, II. Bölüm, 1988.

- Kemal, H. Hüseyin. “*İstiklâl Savaşını K. Karabekir Başlattı*”, Yeni Asya Gazetesi, 30.05.2011.
- Kinros, Lord. *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994.
- Kütükçü, Murat. *Selahattin Adil Paşa*, Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2022.
- Milletvekilliği şahsi dosyası içerisindeki T.B.M.M. Olumluk Kâğıdı.
- MSB Arşiv Müdürlüğünün 17 Mart 2011 tarihli, MİY.:7940-1367-11/Per.D.Arşiv Md.Belge Arş.İnc. Ks. sayılı ve “M.Salahattin Adil” konulu safahat belgesi.
- MSB Emekli, Öksüz ve Dullar Şb. Askerlik Şubesi Tahkikat Dosyası.
- Mustafa Kemal, *Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe*, ATASE Yayını, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2011.
- Özakman, Turgut, *Şu Çılgın Türkler*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Nisan 2005.
- Özakman, Turgut. *Diriliş*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Mart 2008.
- Özakman, Turgut. *Vahidettin, M.Kemal ve Milli Mücadele (Yalanlar, Yanlışlar, Yutturmacalar)*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, Eylül 1997.
- Öztürk, Kazım. *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem (1950 - 1954)*, TBMM Vakfı Yayını, No:18, Cilt VII (Özgeçmiş).
- Pehlivanlı, Hamit. “*Mudanya Mütarekesi ile Lozan Antlaşması Arasında Ankara Hükümeti'nin İngiliz İşgal Birliklerini Kontrolü ve Geçit Teşkilatı*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt X, Sayı 32'den Ayrıbasım, Temmuz 1995.
- Sanders, Liman Von. *Türkiye'de Beş Yıl*, İstanbul: Yenigün Yayıncılık, Aralık 1999.
- Selahattin Adil'in merhum oğlu Semuh Adil ile 10 Ocak 2012 Salı günü yapılan röportaj.
- T.B.M.M. IX. Dönem Tutanak Dergileri.
- TBMM üyelerine mahsus 8 Temmuz 1953 tarihli ve 5443 numaralı dosya.
- TBMM Zabıt Cerideleri.
- Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı Geçen Komutanlar*. Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, Temmuz 1983.
- Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi*, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayını, Cilt II Kısım: 1, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1963.
- Türk İstiklâl Harbi Güney Cephesi IV'üncü Cilt*, ATASE Yayını, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2009.
- Türk İstiklâl Harbi*, Cilt 2, Kısım:5, Kitap:2, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayını, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1973.
- Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Komutanların Biyografileri*, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1989.

Atıf

Kütükçü, Murat. “*Selahaddin Adil*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2022.

Murat Kütükçü, “*Selahaddin Adil*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2022.